

**ДЕЯКІ АСПЕКТИ ВИЗНАЧЕННЯ ОБ'ЄКТУ, ПРЕДМЕТУ
І МЕТОДІВ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ
ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД В УКРАЇНІ**

**SOME ASPECTS OF DETERMINING THE OBJECT, SUBJECT AND METHODS
OF ADMINISTRATIVE AND LEGAL REGULATION OF THE ACTIVITIES
OF TERRITORIAL COMMUNITIES IN UKRAINE**

Актуальність статті полягає в тому визначення об'єкту, предмету і методів адміністративно-правового регулювання діяльності територіальних громад, закладення необхідного наукового підґрунтя дасть змогу для вдосконалення процесу нормотворчості та правозастосування у сфері управління органами місцевого самоврядування. Метою статті є визначення об'єкту, предмету і системи методів адміністративно-правового регулювання діяльності територіальних громад. Визначено об'єкт, предмет і систему методів адміністративно-правового регулювання діяльності територіальних громад. З'ясовано, що об'єктами адміністративно-правового регулювання діяльності територіальних громад в Україні є наступні складові: адміністративні послуги, що надаються у територіальних громадах; відносини публічного адміністрування, тобто ті напрямки, за якими здійснюють свою діяльність відповідні суб'єкти публічного адміністрування територіальних громад; виконавчо-розпорядча діяльність суб'єктів публічного адміністрування територіальних громад. Встановлено, що предметом адміністративно-правового регулювання діяльності територіальних громад в Україні є наступні складові: внутрішні суспільні відносини, що виникають та існують у сфері управління адміністративно-правовою діяльністю, пов'язаною із публічним адмініструванням всередині представницьких та виконавчо-розпорядчих органів територіальних громад; зовнішні суспільні відносини, що пов'язані з участю в різних формах жителів громади у процесі прийняття владних рішень, пов'язаних із вирішенням питань місцевого значення, суб'єктами публічного адміністрування територіальних громад. Пропонується до системи методів адміністративно-правового регулювання діяльності територіальних громад відносити як сукупність основних загально-правових методів – імперативного та диспозитивного, так і додаткових: заохочення, переконання, примусу та рекомендацій. Крім того, залежно від особливостей взаємовідносин суб'єктів правовідносин можна використовувати такі методи, як: координації, субординації та реординації.

Ключові слова: адміністративно-правове регулювання, територіальні громади, об'єкт адміністративно-правового регулювання, предмет адміністративно-правового регулювання, методи адміністративно-правового регулювання.

The relevance of the article lies in the definition of the object, subject and methods of administrative and legal regulation of the activities of territorial communities, the establishment of the necessary scientific basis will allow for the improvement of the process of rule-making and law enforcement in the field of management of local self-government bodies. The purpose of the article is to define the object, subject and system of methods of administrative and legal regulation of the activities of territorial communities. The object, subject and system of methods of administrative and legal regulation of the activities of territorial communities are defined. It was found that the objects of administrative and legal regulation of the activities of territorial communities

in Ukraine are the following components: administrative services provided in territorial communities; relations of public administration, i.e. those directions in which the relevant subjects of public administration of territorial communities carry out their activities; executive and administrative activities of subjects of public administration of territorial communities. It has been established that the following components are the subject of administrative-legal regulation of the activities of territorial communities in Ukraine: internal social relations that arise and exist in the sphere of management of administrative-legal activities related to public administration within representative and executive administrative bodies of territorial communities; external social relations related to the participation of community residents in various forms in the process of making power decisions related to solving issues of local importance by subjects of public administration of territorial communities. It is proposed to refer to the system of methods of administrative and legal regulation of the activities of territorial communities as a set of basic general legal methods - imperative and dispositive, as well as additional: encouragement, persuasion, coercion and recommendations. In addition, depending on the specifics of the relationship between the subjects of legal relations, such methods as: coordination, subordination and reorientation can be used.

Key words: *administrative-legal regulation, territorial communities, object of administrative-legal regulation, subject of administrative-legal regulation, methods of administrative-legal regulation.*

Постановка проблеми. З'ясування сутності та механізму адміністративно-правового регулювання будь-якого виду діяльності потребує встановлення основних складових його розуміння, до яких, зокрема відносяться об'єкт, предмет і методи. Повною мірою сказане стосується і сфери публічного адміністрування діяльності територіальних громад.

Так, об'єкт адміністративно-правового регулювання вказує на сфери, в яких здійснюється публічне адміністрування певного виду діяльності. За допомогою правильного визначення предмета адміністративно-правового регулювання у відповідній сфері можна визначити коло суспільних відносин, які піддаються публічному адмініструванню. А за допомогою методів можна обрати правильні прийоми, способи та засоби впливу адміністративно-правових норм на суспільні відносини у відповідній сфері.

Тому визначення об'єкту, предмету і методів адміністративно-правового регулювання діяльності територіальних громад, закладення необхідного наукового підґрунтя дасть змогу для вдосконалення процесу нормотворчості та правозастосування у сфері управління органами місцевого самоврядування.

Стан дослідження. Дослідженню проблем визначення адміністративно-правового регулювання в окремих галузях суспільних відносин приділяли свою увагу такі, зокрема, вчені, як: Т.Л. Антонова, К.В. Барсуков, Ю.А. Будник, А.П. Гетьман, І.А. Городецька, В.А. Головко, Ю.С. Кіцул, В.А. Лазаренко, Д.В. Мамчур, А.В. Матвійчук, О.Й. Разводовський, В.В. Шеховцов, В.Д. Черній та інші.

Проте у доктрині адміністративного права відсутні визначення таких важливих складових адміністративно-правового регулювання діяльності територіальних громад, як об'єкт, предмет і методи.

Зважаючи на те, що територіальні громади, є первинними суб'єктами місцевого самоврядування в Україні, а також основними носіями його функцій і повноважень, то правильне визначення вищезазваних понять буде слугувати гарною основою для подальшого практичного втілення процесу децентралізації влади, що відбувається на сьогодні в Україні.

Метою статті є визначення об'єкту, предмету і системи методів адміністративно-правового регулювання діяльності територіальних громад.

Виклад основного матеріалу дослідження. У теорії держави і права під об'єктом правового регулювання розуміються матеріальні та нематеріальні блага, з приводу яких здійснюється таке регулювання. При чому поняття «об'єкт правового регулювання» фактично є тотожним поняттю «об'єкт права» [1, с. 212–213]. А «об'єкт права», у свою чергу є тотожним «об'єкту правовідносин». Таке співвідношення стосується і сфери правовідносин, що регулює адміністративне право. Тобто щоб правильно визначити об'єкт адміністративно-правового регулювання розгляданого нами виду діяльності доцільно звернутись до об'єктів адміністративно-правових відносин.

Так, об'єктами адміністративно-правових відносин можуть бути різноманітні матеріальні та нематеріальні блага, які становлять публічну цінність, а також діяння суб'єктів адміністративного права, пов'язані з цими благами, а саме: 1) нематеріальні особисті блага людини – життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність, безпеку, свободу пересування та ін.; 2) матеріальні – предмети матеріального світу, створені природою чи людиною; 3) дії суб'єктів адміністративно-правових відносин, коли суб'єкт чи об'єкт публічного управління має право вимагати від зобов'язаної сторони виконання певних дій [2, с. 22].

Наприклад, Є. Єряшов розглядаючи адміністративно-правове регулювання цивільної авіації України визначив його об'єкт як «матеріальні й нематеріальні блага: повітряний простір, авіаційна техніка та конструкторсько-технологічна документація до неї, різноманітне авіаційне обладнання щодо управління повітряним рухом тощо, з приводу яких виникають правовідносини, тобто стійкі правові зв'язки між суб'єктами щодо використання повітряного простору за допомогою повітряних суден із метою здійснення повітряних перевезень, виконання авіаційних робіт, обслуговуванням повітряного руху, сертифікацією суб'єктів та об'єктів авіаційної діяльності тощо» [3, с. 46].

Що стосується розгляданого нами об'єкта адміністративно-правового регулювання діяльності територіальних громад в Україні, то першою його складовою мають бути адміністративні послуги, що надаються у територіальних громадах, оскільки розглядалий вид адміністративно-правового регулювання здійснюється, зокрема, з приводу надання комплексу таких послуг жителям територіальних громад.

Також об'єктом мають бути відносини публічного адміністрування, тобто ті напрямки, за якими здійснюють свою діяльність відповідні суб'єкти публічного адміністрування територіальних громад. Такі напрямки визначаються функціями, основними серед яких є: залучення населення до участі у вирішенні питань місцевого значення; володіння, використання та управління комунальною власністю; забезпечення комплексного соціально-економічного та культурного розвитку відповідної території; надання соціальних послуг населенню; забезпечення законності, громадської безпеки, правопорядку, охорона прав, свобод і законних інтересів громадян; соціальний захист населення, сприяння працевлаштуванню громадян; захист прав місцевого самоврядування [4].

Відповідно, можна виділити наступні об'єкти адміністративно-правового регулювання діяльності територіальних громад: питання місцевого значення, що визначені у ст. 143 Конституції України; заходи соціально-економічного та культурного значення; соціальні послуги; права, свободи та законні інтереси жителів громади; заходи із забезпечення громадської безпеки та громадського порядку у територіальній громаді; заходи із соціального захисту жителів громади.

І, нарешті третьою складовою об'єкту адміністративно-правового регулювання діяльності територіальних громад є власне виконавчо-розпорядча діяльність суб'єктів публічного адміністрування таких громад.

Під предметом правового регулювання у теорії держави та права розуміються «конкретні суспільні відносини, що потребують урегулювання саме нормами права, а не іншими соціальними нормами. Йому властиві такі ознаки: це мають бути соціальні відносини, іншими словами відносини між людьми, оскільки право не регулює наприклад процесів, які можуть протікати в природі; це відносини, які мають носити свідомий характер. Тобто суб'єкти, вступаючи в такі відносини, повинні розуміти свої дії та керувати ними, а не діяти у стані гіпнозу, фізичного чи психічного примусу; це найбільш важливі суспільні відносини для конкретної людини, групи людей чи суспільства в цілому; це відносини, які можуть бути врегульовані саме нормами права, а не іншими соціальними регуляторами, що зайвий раз підкреслює їх важливість і значущість» [5, с. 256–257]. Вищенаведені тези повною мірою стосуються і предмету адміністративно-правового регулювання діяльності територіальних громад, оскільки здійснюючи виконавчо-розпорядчу діяльність або надаючи адміністративні послуги чи вирішуючи питання місцевого значення, суб'єкти публічного адміністрування створюють та регулюють суспільні відносини, що є важливими як для жителів певної громади, так і для підтримки функціонування її управлінських та представницьких органів.

Визначаючи конкретний перелік суспільних відносин, що складають розглядалий нами предмет правового регулювання, доцільно звернутись до думок вчених.

Так, В.Д. Черній вважає, що «предметом адміністративно-правового регулювання функціонування системи органів місцевого самоврядування в Україні є наступні групи суспільних відносин: внутрішні суспільні відносини, що виникають у процесі функціонування цих органів;

зовнішні суспільні відносини, що виникають у процесі функціонування цих органів переважно у наступних сферах: а) здійснення виконавчо-розпорядчої діяльності, спрямованої на створення і підтримку повноцінного життєвого середовища для членів територіальних громад; б) здійснення сервісно-обслуговуючої діяльності, спрямованої на надання високоякісних та доступних публічних послуг та задоволення інших публічних інтересів осіб, що проживають або функціонують на території відповідної адміністративно-територіальної одиниці; в) здійснення організаційної діяльності, спрямованої на узгодження інтересів державного та місцевого рівнів, взаємодію з органами виконавчої влади» [6, с. 142].

Схожу думку мають і В.М. Бевзенко та Р.С. Мельник, на думку яких «органи місцевого самоврядування беруть участь у адміністративно-правових відносинах подвійного характеру: внутрішніх адміністративно-правових відносинах, пов'язаних із організацією існування й функціонування цих органів; зовнішніх адміністративно-правових відносинах, котрі виникають у зв'язку із: 1) здійсненням цими органами повноважень у різноманітних сферах суспільного життя територіальної громади для 2) самостійного вирішення справ місцевого значення в межах Конституції і законів України та 3) представництва спільних інтересів територіальних громад» [7, с. 155]. У цілому погоджуючись із вищенаведеними думками вчених, відзначимо, що їх класифікації потребують деякого уточнення.

Так, внутрішні суспільні відносини виникають та існують у сфері управління адміністративно-правовою діяльністю, пов'язаною із публічним адмініструванням всередині представницьких та виконавчо-розпорядчих органів територіальних громад. Це можуть бути, наприклад, відносини пов'язані із проходженням служби в таких органах. Такі відносини є дуже схожими із відносинами всередині органів виконавчої влади, проте у них є одна важлива відмінність. Якщо в органах виконавчої влади існують імперативно-владні відносини, засновані на засадах підпорядкування нижчого суб'єкта публічної адміністрації вищому органу, тобто побудована так звана «вертикаль влади», то в органах місцевого самоврядування такого вертикального підпорядкування не існує. Тобто імперативно-владні відносини виникають та реалізуються лише всередині певного органу місцевого самоврядування.

Щодо зовнішніх суспільних відносин, то їх особливістю, на відміну від відносин, у яких беруть участь органи виконавчої влади, є те, що жителі територіальної громади можуть брати активну участь у створенні та регулюванні таких відносин.

Така участь членів громади може бути реалізованою у різних формах.

Наприклад, О. Чебаненко та Д. Ковриженко виділяють наступні форми участі громадян у процесі прийняття владних рішень: інформування та вплив (органи влади інформують громадян в односторонньому порядку); консультування (органи влади консультуються з громадянами, як правило, оцінюючи позицію громадян); дорадче залучення (заохочення участі громадян у процесі прийняття політичних рішень, унаслідок чого громадяни мають можливість дати остаточну оцінку перед ухваленням або відхиленням певного рішення); стимульована участь (органи влади залишають за громадянами право прийняти остаточне рішення); добровільна участь громадян (громадяни активно залучені до процесу прийняття владних рішень, при цьому їх позиція є обов'язковою для врахування, відповідальність за зроблені кроки лежить на обох суб'єктах управлінської діяльності - органах влади і громадськості) [8, с. 32]. Тобто предметом адміністративно-правового регулювання діяльності територіальних громад можуть бути також суспільні відносини, пов'язані з участю в різних формах жителів громади у процесі прийняття владних рішень, пов'язаних із вирішенням питань місцевого значення, суб'єктами публічного адміністрування територіальних громад.

Характеристика методів є наступною складовою розуміння сутності адміністративно-правового регулювання діяльності територіальних громад.

Що стосується класифікації методів, то найбільш розповсюдженою є класифікація «за ознакою характеру впливу права на суспільні відносини, які ним регулюються» [5, с. 257]. Так, згідно з цією класифікацією К.Г. Волинка виділяє два основних методи правового регулювання. Перший метод – метод децентралізованого регулювання – автономний, а другий метод централізованого, або імперативного, наказового регулювання. Перший метод побудований на координації цілей та інтересів сторін у суспільних відносинах та застосовується для регламентації рівних за становищем (рівноправних) суб'єктів, які задовольняють свої приватні інтереси. Децентралізований метод правового регулювання, як правило, застосовується у приватно-правових галузях (цивільне, сімейне, трудове право)» [9, с. 105]. Іншими словами, мова йде про диспозитивний метод правового регулювання.

Диспозитивний метод розуміється також як «засіб регулювання відносин між рівноправними учасниками правовідносин. Він надає можливість сторонам самостійно вирішувати питання про форму своїх взаємовідносин, урегульованих нормами права. Цей метод застосовується у сфері дії галузей приватного права (наприклад, цивільного, сімейного права)» [5, с. 257]. На нашу думку, при адміністративно-правовому регулюванні діяльності територіальних громад цей метод можливо застосовувати для впливу на суспільні відносини пов'язані з участю жителів громади у процесі прийняття владних рішень, пов'язаних із вирішенням питань місцевого значення, суб'єктами публічного адміністрування територіальних громад.

Наприклад, диспозитивний метод доцільно використовувати для впливу на відносини у сфері залучення жителів громади до процесу прийняття владних рішень в межах так званого «бюджету участі». «Система учасницького бюджетування – це засіб прямого громадського впливу, направлена на залучення громадян безпосередньо до процесу прийняття рішень, зокрема, з розподілу бюджетних коштів на реалізацію пріоритетних та важливих для населення проєктів і програм, що носять вигляд проєктних пропозицій. Основна мета формування системи учасницького бюджетування – покращення обізнаності громадськості у процесах, що відбуваються на рівні місцевих бюджетів в Україні, забезпечення прозорості розподілу ресурсів і прийняття рішень, сприяння демократизації суспільства через залучення громадськості до бюджетного процесу» [10, с. 4]. Цю систему в Україні було запроваджено у 2015 році і на сьогодні вона активно застосовується як одна із ефективних форм впливу громадян на прийняття управлінських рішень суб'єктами публічного адміністрування щодо спрямування коштів на задоволення реальних потреб жителів територіальних громад.

Щодо другого, імперативного методу, то на думку К.Г. Волинки «він базується на відносинах субординації між учасниками суспільних відносин – вони не є рівними за статусом. За його допомогою регулюються відносини, в яких пріоритет надається загальносоціальному інтересу. В державно-організованому суспільстві загальносоціальні інтереси виражає держава, яка здійснює централізоване управління суспільними процесами та наділена владними повноваженнями. Тому централізований, імперативний метод використовується в публічно-правових галузях (конституційне, адміністративне, кримінальне право)» [9, с. 105]. Цей метод увібрав у себе методи заборони, владних приписів (субординації) та зобов'язання [5, с. 257]. При адміністративно-правовому регулюванні діяльності територіальних громад такий метод застосовується, наприклад, для впливу на імперативно-владні відносини, що виникають та реалізуються всередині певного органу місцевого самоврядування.

Поєднання двох вищезазначених методів для адміністративно-правового регулювання діяльності територіальних громад не суперечить тим тенденціям, що на сьогодні присутні в адміністративному праві. Оскільки цій галузі права рівною мірою притаманні як імперативний, так і диспозитивний методи правового регулювання [11, с. 74–77].

Деякі вчені, як методи правового регулювання властиві окремим галузям права, виділяють також методи заохочення, рекомендацій, переконання, примусу тощо [12, с. 216; 13]. Так, метод примусу можна віднести до імперативного методу, оскільки до його змісту входить заборона певних дій. Метод переконання можна охарактеризувати з точки зору існування потреби роз'яснення уповноваженими суб'єктами положень нормативно-правових актів, що приймають органи місцевого самоврядування, доцільності їх прийняття та необхідності дотримання саме таких правил поведінки всіма учасниками суспільних відносин у сфері діяльності органів публічного адміністрування територіальних громад. Метод заохочення як засіб впливу полягає в тому, щоб через свідомість направляти волю людей на вчинення корисних справ, реалізацію потрібної поведінки у певних правовідносинах. Метод рекомендації полягає в тому, що органи публічного адміністрування пропонують той чи інший варіант рішення, а мешканці територіальної громади самі визначають його прийнятність [14, с. 121]. Звичайно, що і ці методи можливо використовувати у деяких випадках адміністративно-правового регулювання діяльності територіальних громад, проте лише у якості допоміжних, а не основних методів. Важливо, що обрання методу залежить від конкретного виду правовідносин, для врегулювання яких планується обрати той чи інший метод.

Крім того, залежно від оцінки ієрархії та підпорядкування суб'єктів адміністративного права одного іншому (іншим) у якості методів адміністративно-правового регулювання функціонування системи органів місцевого самоврядування в Україні В.Д. Черній пропонує виокремлювати методи субординації, координації та реординації [6, с. 145].

Підтримуючи позицію вищезгаданого вченого відзначимо, що важливість використання для упорядкування суспільних відносин у сфері публічного адміністрування територіальних гро-

має саме методу реордінації полягає в тому, що завдяки цьому методу, як зазначає К.М. Кравцова: «а) з одного боку, громадянам як підвладним об'єктам надаються права вимагати від суб'єктів виконавчої влади належної поведінки щодо реалізації прав і свобод громадян, б) з іншого боку, на зазначених суб'єктів законом покладаються чіткі обов'язки щодо неухильного виконання вищезгаданих вимог з боку громадян. Громадянин стає в певному сенсі рівноцінною стороною у стосунках з державою» [14, с. 122]. Вищенаведені тези повною мірою можна віднести і щодо особливостей врегулювання взаємовідносин між жителями територіальних громад та суб'єктами публічного адміністрування таких громад.

Висновок. Об'єктами адміністративно-правового регулювання діяльності територіальних громад в Україні є наступні складові:

- адміністративні послуги, що надаються у територіальних громадах, оскільки розглядає вид адміністративно-правового регулювання здійснюється, зокрема, з приводу надання комплексу таких послуг жителям територіальних громад;

- відносини публічного адміністрування, тобто ті напрямки, за якими здійснюють свою діяльність відповідні суб'єкти публічного адміністрування територіальних громад: питання місцевого значення, що визначені у ст. 143 Конституції України; заходи соціально-економічного та культурного значення; соціальні послуги; права, свободи та законні інтереси жителів громади; заходи із забезпечення громадської безпеки та громадського порядку у територіальній громаді; заходи із соціального захисту жителів громади;

- виконавчо-розпорядча діяльність суб'єктів публічного адміністрування територіальних громад.

Предметом адміністративно-правового регулювання діяльності територіальних громад в Україні є наступні складові:

- внутрішні суспільні відносини, що виникають та існують у сфері управління адміністративно-правовою діяльністю, пов'язаною із публічним адмініструванням всередині представницьких та виконавчо-розпорядчих органів територіальних громад. Це можуть бути, наприклад, відносини пов'язані із проходженням служби в таких органах. Такі відносини є дуже схожими із відносинами всередині органів виконавчої влади, проте у них є одна важлива відмінність. Якщо в органах виконавчої влади існують імперативно-владні відносини, засновані на засадах підпорядкування нижчого суб'єкта публічної адміністрації вищому органу, тобто побудована так звана «вертикаль влади», то в органах місцевого самоврядування такого вертикального підпорядкування не існує. Тобто імперативно-владні відносини виникають та реалізуються лише всередині певного органу місцевого самоврядування;

- зовнішні суспільні відносини, що пов'язані з участю в різних формах жителів громади у процесі прийняття владних рішень, пов'язаних із вирішенням питань місцевого значення, суб'єктами публічного адміністрування територіальних громад. Їх особливістю, на відміну від відносин, у яких беруть участь органи виконавчої влади, є те, що жителі територіальної громади можуть брати активну участь у створенні та регулюванні таких відносин.

До системи методів адміністративно-правового регулювання діяльності територіальних громад можна віднести як сукупність основних загально-правових методів – імперативного та диспозитивного, так і додаткових: заохочення, переконання, примусу та рекомендацій. Крім того, залежно від особливостей взаємовідносин суб'єктів правовідносин можна використовувати такі методи, як: координації, субординації та реордінації. Використання того чи іншого методу залежить від виду правовідносин, для впливу на які застосовуються такі методи.

Список використаних джерел:

1. Юридична енциклопедія : у 6 т. І уклад. Ю.С. Шемшученко, М.П. Зюблук, В.П. Горбатенко та ін, К. : Вид-во «Українська енциклопедія» ім. М.П. Бажана, 2002. Т. 4 : Н-П. 2002. 717 с.
2. Адміністративне право України. Повний курс: підручник / за ред. В. Галунька, О. Правоторової. Видання третє. Київ : Академія адміністративно-правових наук, 2020. 466 с.
3. Єряшов Є. Сутність адміністративно-правового регулювання цивільної авіації України. *Національний юридичний журнал: теорія та практика*. 2014, жовтень. С. 44–48.
4. Завдання та функції місцевого самоврядування. URL: <https://tarashchamr.gov.ua/zavdannya-ta-funkcii-miscevoho-samovryaduvannya-16-39-44-21-04-2020/>
5. Теорія держави та права : навч. посіб. / [Є.В. Білозьоров, В.П. Власенко, О.Б. Горова, А.М. Завальний, Н.В. Заяць та ін.] ; за заг. ред. С.Д. Гусарєва, О.Д. Тихомірова. К. : НАВС, Освіта України, 2017. 320 с.

6. Черній В.Д. Адміністративно-правове регулювання функціонування системи органів місцевого самоврядування в Україні : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Запоріжжя, 2021. 228 с.
7. Мельник Р.С., Бевзенко В.М. Загальне адміністративне право : навчальний посібник / за заг. ред. Р.С. Мельника. К.:Ваіте, 2014. 376 с.
8. Чебаненко О., Ковриженко Д. Взаємодія громадянського суспільства та влади на місцевому рівні. *Часопис Парламент*. 2008. № 2. С. 26–40.
9. Волинка К.Г. Теорія держави і права : навч. посіб. К. : МАУП, 2003. 240 с.
10. Методика формування Системи учасницького бюджетування та бюджету участі на рівні міст обласного значення і об'єднаних територіальних громад. Всеукраїнська громадська організація «Асоціація сприяння самоорганізації населення». Одеса, 2016. 31 с. URL: <https://samoorg.com.ua/wp-content/uploads/2012/08/Methodika-Vyudzhetu-uchasti-1.pdf>.
11. Адміністративне право України. Академічний курс: підруч.: У двох томах : Т. 1. Загальна частина / Ред. колегія : В.Б. Авер'янов (голова). К. : «Юридична думка», 2004. 584 с.
12. Загальна теорія держави і права: [Підручник для студентів юридичних вищих навчальних закладів] / М.В. Цвік, О.В. Петришин, Л.В. Авраменко та ін.; За ред. д-ра юрид. наук, проф., акад. АПрН України М.В. Цвіка, д-ра юрид. наук, проф., акад. АПрН України О.В. Петришина. Харків: Право, 2009. 584 с.
13. Лук'янець Д. Про співвідношення методу адміністративного права та методів адміністративно-правового регулювання. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/324228418.pdf>.
14. Кравцова К.М. Сутність методів адміністративно-правового регулювання обігу пестицидів у сільському господарстві України. *Право і суспільство*. 2016. № 2. Ч. 3. С. 119–123.